

نقش مادر در کارآمدی خانواده در اندیشه آیت الله العظمی سید علی خامنه ای

اعظم اسدزاده^۱

چکیده

مقام معظم رهبری به نقش کلیدی مادران در ساختن جامعه اسلامی اشاره کرده و بر اهمیت تأثیرگذاری مادران در تربیت دینی و اخلاقی فرزندان تأکید دارد. این مسئله به عنوان محوریت این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد تا به روشن شدن ابعاد مختلف تأثیر مادر در ساختار خانواده و جامعه پرداخته شود. این پژوهش بر مبنای بیانات مقام معظم رهبری سعی دارد که جایگاه مادران را در تمامی ابعاد زندگی خانوادگی از نظر اسلام بررسی کند و به نقش مهم آنان در پرورش فرزندان باایمان، با اخلاق و آینده‌ساز بپردازد. این مقاله به شیوه تحلیلی و توصیفی تدوین شده و از منابع دینی و بیانات مقام معظم رهبری به عنوان مبانی نظری استفاده شده است. همچنین، مقایسه با سایر مکاتب فکری و نظریات مختلف در این زمینه، به غنای تحقیق افزوده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مقام معظم رهبری، مادران را به عنوان پایه اصلی در تربیت فرزندان صالح و باایمان و همچنین کلید موفقیت خانواده معرفی می‌کنند. ایشان به تأثیرات گسترده مادران در تمامی ابعاد زندگی فردی و اجتماعی فرزندان اشاره دارند و مادران را مسئول اصلی هدایت، تقویت عاطفی و تربیت دینی فرزندان می‌دانند.

کلیدواژه ها: تربیت دینی ، خانواده ، نقش مادری ، خانواده کارآمد

^۱ مقطع تحصیلی : سطح ۲ نام مدرسه : فاطمیه (سلام اله علیها)

مقدمه

نقش مادر در تربیت و کارآمدی فرزندان، یکی از بنیادی‌ترین و حساس‌ترین مسئولیت‌ها در ساختار خانواده است که به طور مستقیم بر رشد و تعالی فرزندان و همچنین کارآمدی خانواده تأثیر می‌گذارد. آیت الله العظمی سید علی خامنه ای، با نگاهی ژرف و همه‌جانبه به این موضوع، همواره بر جایگاه والای مادر در تربیت دینی و اخلاقی، تقویت بنیان‌های عاطفی و روانی، و ایجاد محیطی امن و آرام تأکید داشته‌اند. از دیدگاه ایشان، مادر به عنوان ستون اصلی خانواده، با ویژگی‌های چون صبر، فداکاری و مهربانی، نقشی بی‌بدیل در رشد و توسعه فرزندان ایفا می‌کند. این نقش به خصوص در تربیت دینی، شکل‌گیری هویت اجتماعی، و هدایت فرزندان به سوی آینده‌ای روشن بسیار مهم است.

این مقاله با هدف بررسی و تبیین نقش مادر در کارآمدی و تربیت فرزندان از دیدگاه آیت الله العظمی سید علی خامنه ای نگاشته شده است. از جمله اهداف اصلی می‌توان به تبیین جایگاه مادر در اسلام، نقش مادر در تربیت دینی و اخلاقی، آموزش و پرورش فرزندان، ایجاد محیط آرام و امن، و مدیریت صحیح خانه و خانواده اشاره کرد. این موارد به بهبود روابط خانوادگی و تقویت بنیان‌های اجتماعی منجر می‌شوند.

موضوعات بررسی شده در مقاله، این است که نقش مادر در کارآمدی و تربیت فرزندان چیست؟

در ضمن جایگاه مادر در اسلام چه تأثیری بر کارآمدی خانواده دارد؟ نقش مادر در تربیت دینی و اخلاقی فرزندان چگونه است؟ چگونه مادران می‌توانند با مدیریت صحیح، روابط خانوادگی و محیطی آرام و امن را ایجاد کنند؟ تأثیر مادر در شکل‌گیری هویت اجتماعی و هدایت آینده فرزندان چیست؟

نوآوری این پژوهش در پرداختن به نقش مادر در کارآمدی و تربیت فرزندان از دیدگاه خاص مقام معظم رهبری است. این مقاله تلاش می‌کند با بهره‌گیری از بیانات ایشان و مقایسه با سایر دیدگاه‌های موجود در اسلام، تصویری جامع‌تر و کاربردی‌تر از این نقش ارائه دهد. همچنین، تأکید بر اهمیت مادر در ساختار خانواده و جامعه و پیوند آن با مبانی دینی و اجتماعی، از نوآوری‌های دیگر این پژوهش است.

پژوهش‌های ارزشمندی در زمینه نقش مادر در کارآمدی خانواده وجود دارد؛ به عنوان نمونه مقاله "نقش مادران در استحکام خانواده و تربیت فرزندان از مریم سادات حسینی. ۱۳۹۸ که به بررسی نقش حمایتی و تربیتی مادران که یکی از عوامل اصلی در پایداری خانواده هاست، پرداخته است. " مقاله "نقش مادران شاغل در تعادل زندگی و کار در خانواده های ایرانی از زهرا کریمی. ۱۳۹۶ که مدیریت زمان و تعادل بین مسئولیت های کاری و خانوادگی را مورد بررسی قرار داده است. " و مقاله "تأثیر نقش مادری بر کارآمدی خانواده از علی رضائی و فاطمه عباسی. ۱۳۹۷ که این مقاله از دیدگاه روانشناختی به تأثیر نقش مادری بر بهبود عملکرد و کارآمدی خانواده پرداخته است.

ساختار مقاله مشتمل بر چکیده که به معرفی کوتاه از موضوع، ضرورت، اهداف، روش تحقیق و یافته‌ها می‌پردازد. مقدمه که به بیان کلی از موضوع، ضرورت و اهمیت آن اشاره دارد. بیان مساله که به تشریح دقیق موضوع و سوالات پژوهش توجه می‌دهد. پیشینه تحقیق که به مرور منابع مرتبط و جایگاه پژوهش در میان آنها می‌پردازد. روش تحقیق و توضیح روش تحقیق مورد استفاده (تحلیلی-توصیفی). تحلیل داده‌ها و بحث که بررسی نقش مادر در تربیت و کارآمدی فرزندان بر اساس بیانات مقام معظم رهبری را بیان می‌نماید و نتیجه‌گیری که به خلاصه یافته‌ها اشاره می‌نماید.

مفهوم شناسی :

در این مقاله مفاهیمی وجود دارند که برای فهم بهتر مطالب به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی آنها می‌پردازیم :

کارآمدی :

کارآمدی در زبان فارسی به معنای اثربخشی و توانمندی در انجام وظایف و تحقق اهداف است. این واژه از دو بخش کار و آمد تشکیل شده که نشان دهنده ی توانایی فرد یا سیستم در انجام کار و رسیدن به نتایج مطلوب است. کارآمدی در اصطلاح به معنای توانایی یک فرد، سازمان، سیستم، یا فرآیند در دست یابی به اهداف و نتایج مورد نظر با بهره گیری بهینه از منابع موجود است. کارآمدی معمولاً به میزان اثربخشی و بهره‌بری در انجام وظایف و مسئولیت‌ها اشاره دارد و می‌تواند در زمینه‌های مختلفی مانند مدیریت، آموزش، تربیت، اقتصاد و دیگر زمینه‌ها، مورد بررسی قرار گیرد.^۱

نقش مادر در کارآمدی خانواده از منظر آیت اله خامنه‌ای بسیار حائز اهمیت است و ایشان همواره بر اهمیت حمایت از مادران و تقویت نقش آنان در خانواده تاکید داشته‌اند.

خانواده :

خانواده در لغت به معنای "اهل خانه"، "خویشان" و "عائله" است. این واژه به مجموعه‌ای از افرادی اطلاق می‌شود که در یک خانه زندگی می‌کنند و از نظر نسبی یا سببی با یکدیگر پیوند دارند.^۲

۱ الوانی، مهدی. (۱۳۸۶). مدیریت عمومی. تهران: نشر نی.

۲ - دهخدا، علی‌اکبر. لغتنامه دهخدا، ذیل واژه «خانواده».

تعریف اصطلاحی خانواده :

خانواده در اصطلاح به گروهی اجتماعی و بنیادین اطلاق می‌شود که از افراد دارای روابط خویشاوندی، زناشویی یا فرزندخواندگی تشکیل شده است. این گروه به عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش مهمی در تربیت، حمایت و انتقال ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ به نسل‌های بعدی ایفا می‌کند.^۱

خانواده کارآمد

خانواده کارآمد به خانواده‌ای گفته می‌شود که در آن اعضا به طور مؤثر و سالم با یکدیگر تعامل دارند و محیطی حمایتی، امن و مثبت برای رشد و پیشرفت همه اعضا فراهم می‌شود.

نقش مادر در کارآمدی خانواده از منظر آیت اله خامنه ای بسیار حائز اهمیت است و ایشان همواره بر اهمیت حمایت از مادران و تقویت نقش آنان در خانواده تاکید داشته اند.

۱. جایگاه مادر در اسلام

در اسلام، مادر دارای جایگاه بسیار والایی است و احترام به او به عنوان یک وظیفه دینی تأکید شده است. قرآن و احادیث به کرات به اهمیت مقام مادر اشاره کرده‌اند. در قرآن کریم، خداوند پس از فرمان به توحید، نیکی به والدین، به‌ویژه مادر را توصیه می‌کند "و وصّینا الإنسان بوالدیه حملته أمه وهنأ علی وهن و فصالة فی عامین أن اشکر لی ولوالدیک إلی المصیر" ^۲ "ما به انسان سفارش کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند. مادرش او را با رنج بر رنج حمل کرد و دوران شیرخوارگی او در دو سال پایان می‌یابد. شکرگزار من و پدر و مادرت باش که بازگشت [همه] به سوی من است". همچنین در روایات به اهمیت نقش مادران اشاره گردیده است. از جمله رسول خدا (ص) فرمودند "الجنة تحت أقدام الأمهات" بهشت زیر پای مادران است.^۳ در مجموع، مادر در اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد و نیکی به او به‌عنوان یکی از اصول اصلی اخلاقی و دینی به شمار می‌آید.

۱.۱. نقش تربیتی مادر

آیت الله العظمی سید علی خامنه ای بارها به اهمیت نقش تربیتی مادران اشاره کرده‌اند و تأکید دارند که مادران نقش بی‌بدیلی در شکل‌گیری شخصیت و تربیت فرزندان دارند :

۱ ساروخانی، باقر. (۱۳۷۰). (جامعه‌شناسی خانواده. تهران: اطلاعات.

۲ سوره لقمان، آیه ۱۴

۳ مجلسی، محمدباقر. بحارالانوار، جلد ۷۴، ص ۸۲.

➤ "تربیت فرزند، مهم‌ترین و مقدس‌ترین وظیفه مادران است. مادران باید با محبت و مهربانی خود، پایه‌های تربیتی محکمی برای فرزندان خود ایجاد کنند."^۱

ایشان تأکید می‌کنند که تربیت صحیح فرزندان نه تنها برای خانواده، بلکه برای کل جامعه حیاتی است، زیرا نسل‌های آینده را برای خدمت به جامعه آماده می‌کند:

➤ "اگر تربیت فرزندان به درستی انجام شود، جامعه‌ای سالم و پیشرفته خواهیم داشت. این تربیت باید بر اساس ارزش‌های دینی و اخلاقی باشد."^۲

البته این که ایشان می‌فرمایند ارزش‌های دینی و اخلاقی، این دو، یک چیز است. چرا که در سخنرانی‌های دیگر اشاره می‌کنند که ریشه همه ارزش‌های اخلاقی، ارزش‌های دینی می‌باشد.

این صحبت‌ها در حالی است که پست مدرنیسم و بسیاری از اندیشمندان غربی مانند جو دیت باتلر^۳ و بتی فریدان^۴، هیچ نقش و مسئولیتی را بر اساس مادر بودن، متصور نمی‌باشند و معتقدند همانقدر که مادر در تربیت فرزند نقش دارد، پدر هم باید نقش ایفا کند.

۲.۱. احترام و تکریم مادران

حضرت آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای همواره بر لزوم احترام و تکریم مادران تأکید داشته‌اند:

➤ "مادران به دلیل فداکاری‌ها و محبت‌های بی‌پایان خود، جایگاه والایی در خانواده و جامعه دارند و احترام به آنان از وظایف هر مسلمانی است."^۵

حال این سوال به وجود می‌آید که اگر مادری این دو ملاک را نداشته باشد، باز هم قابل تکریم و احترام است؟

از آیات و روایات چنین فهمیده می‌شود که باید احترام و تکریم خانواده بدون قید و شرط باشد. مانند آیه (و بالوالدین احسانا)^۶ که تکریم مادران را بدون قید و شرط بیان می‌کند.

ایشان به نمونه‌های تاریخی از احترام به مادران اشاره کرده و این مسئله را یکی از ارکان مهم تربیت دینی می‌دانند:

^۱ بیانات با جمعی از مداحان اهل بیت (علیهم السلام) ۲۳ فروردین ۱۳۹۳

^۲ بیانات با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۹ آذر ۱۳۹۲

^۳ Judith Butler

^۴ Betty Friedan

^۵ بیانات با جمعی از مادران و همسران شهدا ۲۱ دی ۱۳۹۶

^۶ آیه ۲۳ سوره اسراء

۳,۶. ایجاد روحیه علم‌آموزی و پژوهش

رهبری به نقش مادران در ایجاد روحیه علم‌آموزی و پژوهش در فرزندان اشاره کرده و می‌فرمایند:

"مادران باید فرزندان را به سوی علم‌آموزی و پژوهش هدایت کنند. این امر می‌تواند به شکوفایی استعدادهای فرزندان و موفقیت آن‌ها در آینده کمک کند."^۱

محمد صنعتی در کتاب «اصول روان‌شناسی تربیتی» بیان می‌کند، حمایت مادران از پروژه‌های علمی و پژوهشی کودکان، می‌تواند انگیزه آنها را برای علم‌آموزی افزایش دهد.^۲

حسن عشایری در کتاب «روان‌شناسی کودک» بر اهمیت الگو بودن والدین در ترویج فرهنگ مطالعه تأکید می‌کند و می‌گوید که رفتار والدین در این زمینه تأثیر زیادی بر رفتار کودکان دارد.^۳

علم‌آموزی فقط به مطالعه محدود نمی‌شود؛ تجربه و آزمایش نیز بخش مهمی از آن است. مادر می‌تواند با ایجاد فرصت‌هایی برای فرزند تا خود مسائل را آزمایش کند و از طریق تجربه‌های شخصی به دانش برسد، او را به یادگیری عمیق‌تر تشویق کند. برای مثال، مادر می‌تواند فعالیت‌های عملی مانند باغبانی، پخت‌وپز یا ساخت وسایل ساده علمی را به فرزند پیشنهاد دهد تا از طریق این تجربیات عملی، به درک عمیق‌تری از مفاهیم علمی برسد. تشویق به پرسشگری، تقویت کنجکاوی و ایجاد فرصت‌های یادگیری، نقش بسیار مهمی در ایجاد و تقویت روحیه علم‌آموزی در فرزند خود دارد. این تأثیر از دوران کودکی آغاز شده و می‌تواند به شکل‌گیری شخصیت فرزند به عنوان یک یادگیرنده مادام‌العمر کمک کند.

^۱ بیانات با جمعی از مادران و خانواده شهدا ۱۵ تیر ۱۳۹۳

^۲ صنعتی، محمد صنعتی. اصول روان‌شناسی تربیتی

^۳ عشایری، حسن. (۲۰۰۸). روان‌شناسی کودک. تهران: انتشارات رشد

افزایش کارآمدی مادر در خانواده از منظر آیت الله العظمی سید علی خامنه ای

آیت الله العظمی سید علی خامنه ای معتقدند که مادران باید نقش معنوی خود را در خانواده تقویت کنند. ایشان بر اهمیت نماز، دعا و توجه به مسائل دینی در خانواده تاکید دارند و مادران را به آموزش و ترویج این ارزش‌ها در میان اعضای خانواده ترغیب می کنند. رهبر انقلاب بر ضرورت آموزش و آگاهی بخشی به مادران تاکید دارند. ایشان معتقدند که مادران باید با اصول تربیتی، روانشناسی کودک و نوجوان و مسائل خانوادگی آشنا شوند تا بتوانند به نحو احسن وظایف‌شان را انجام دهند. ایشان می‌فرمایند: "مادران باید از روش‌های نوین تربیتی و روانشناسی کودک آگاه باشند تا بتوانند به نحو احسن وظایف خود را انجام دهند. آموزش مادران در این زمینه بسیار حائز اهمیت است و باید به آن توجه ویژه‌ای شود." ^۱

حمایت و همکاری خانواده با مادران

رهبر انقلاب بر اهمیت حمایت و همکاری سایر اعضای خانواده با مادران تاکید دارند و معتقدند که پدران و دیگر اعضای خانواده باید با همکاری و همدلی، فضای آرام و بدون تنشی برای مادران فراهم کنند تا آنان بتوانند به بهترین شکل ممکن وظایف خود را انجام دهند. ایشان در این زمینه می‌فرمایند:

"پدران و دیگر اعضای خانواده باید مادران را در انجام وظایف‌شان یاری کنند و فضایی آرام و بدون تنش برای ایشان فراهم کنند. همکاری و حمایت خانواده از مادران باعث افزایش کارآمدی آنان خواهد شد." ^۲

حمایت و همکاری با مادران از جنبه‌های مختلف می‌تواند تأثیرات عمیق و مثبت بر زندگی آنها و خانواده‌هایشان داشته باشد. این حمایت‌ها می‌توانند شامل پشتیبانی اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، و قانونی باشند و به بهبود کیفیت زندگی و موفقیت‌های شخصی و خانوادگی مادران کمک کنند. بهبود شرایط مادران در نهایت به نفع کل جامعه خواهد بود و به توسعه و رفاه عمومی کمک می‌کند.

^۱ بیانات با جمعی از مادران و خانواده شهدا ۲۵ مهر ۱۳۹۶

^۲ بیانات با جمعی از مادران و خانواده شهدا ۱۵ تیر ۱۳۹۳

به طور کلی، نقش مادران در کارآمدی خانواده از منظر آیت‌الله خامنه‌ای بسیار برجسته و محوری است. از دیدگاه ایشان، مادران ستون‌های اصلی خانواده و جامعه هستند که با ایفای نقش‌های متنوع و مهم خود، در شکل‌دهی نسل‌های آینده و حفظ و تقویت نهاد خانواده تأثیر بسزایی دارند. ایشان معتقدند، تربیت صحیح فرزندان توسط مادران، زمینه‌ساز رشد و تعالی اخلاقی، اجتماعی و دینی آن‌هاست. مادران با ایجاد محیطی امن و محبت‌آمیز، نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت و باورهای فرزندان ایفا می‌کنند. مادران با حضور فعال و حمایت‌گرانه خود، سلامت روانی و عاطفی اعضای خانواده را تضمین می‌کنند. از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، مادری که با عشق و توجه به نیازهای عاطفی فرزندان و همسر خود می‌پردازد، پیوندهای خانوادگی را مستحکم کرده و موجب افزایش همبستگی و انسجام در خانواده می‌شود.

در نهایت، آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای بر اهمیت حمایت از مادران در ایفای نقش‌های خانوادگی و اجتماعی تأکید دارد. ایشان معتقد است که فراهم کردن امکانات و حمایت‌های لازم برای مادران، لازمه دستیابی به جامعه‌ای سالم، پویا و کارآمد است. به همین دلیل، توجه به نقش مادران و تقویت آنان از طریق آموزش و حمایت‌های اجتماعی، نقش تربیتی مادر، احترام و تکریم مادران، نقش مادر در خانواده، نقش مادر در جامعه، تأکید بر ارزش‌های اسلامی و نقش مادران در انتقال این ارزش‌ها، نقش مادر در تربیت دینی و اخلاقی، نقش مادر در آموزش و پرورش، نقش مادر در تقویت عاطفی و روانی، نقش مادر در شکل‌گیری هویت اجتماعی، نقش مادر در تعیین آینده فرزندان، می‌تواند منجر به بهبود کارآمدی خانواده و در نهایت ارتقاء سطح جامعه شود.

منابع :

- * قرآن (ترجمه الهی قمشه ای)
- * نهج البلاغه (ترجمه مرحوم دشتی)
- * صحیفه سجادیه (ترجمه حسین انصاریان)
- ۱. آیت الله امینی ابراهیم ، کتاب «فرزند صالح»
- ۲. افروز، غلامعلی. "روانشناسی تربیتی." انتشارات سمت، ۱۳۸۵.
- ۳. الکافی، جلد ۲، صفحه ۱
- ۴. امینی، زهرا. "روانشناسی خانواده." تهران: انتشارات یار.
- ۵. شریعتی علی، کتاب «نقش مادر در تربیت فرزندان»
- ۶. شهید مطهری مرتضی ، کتاب «تربیت اسلامی»
- ۷. عشایری، حسن. (۲۰۰۸). روان شناسی کودک. تهران: انتشارات رشد
- ۸. عیون اخبار الرضا، جلد ۱، صفحه ۲۵
- ۹. ملکیان مصطفی ، کتاب «مادران و تربیت فرزندان»
- ۱۰. مهدوی، مصطفی. "روانشناسی کودکان و نوجوانان." تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- ۱۱. وسائل الشیعه، جلد ۶، صفحه ۲۰۰

سایت رسمی آیت الله العظمی سید علی خامنه ای (KHAMENEI.IR): این سایت شامل بیانات، خطبه‌ها، و سخنرانی‌های آیت الله العظمی سید علی خامنه ای است که به موضوعات مختلف از جمله نقش مادران در تربیت فرزندان پرداخته‌اند.

کتاب‌ها و جزوات منتشر شده توسط دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله العظمی سید علی خامنه ای: این منابع شامل مجموعه‌ای از بیانات و نوشته‌های آیت الله العظمی سید علی خامنه ای است که به موضوعات تربیتی و خانوادگی می‌پردازند.

کتاب «خانواده ؛ کتاب جامع بیانات و رهنمودهای آیت الله العظمی سید علی خامنه ای»: این کتاب شامل گزیده‌ای از بیانات آیت الله العظمی سید علی خامنه ای درباره خانواده، نقش والدین و به خصوص مادران در تربیت فرزندان است.

منابع آنلاین و مقالات علمی:

مقالات علمی منتشر شده در نشریات تربیتی و روانشناسی: جستجوی مقالات در پایگاه‌های علمی مانند ResearchGate، Google Scholar و سایر نشریات معتبر می‌تواند اطلاعات مفیدی ارائه دهد.

سایت‌های معتبر تربیتی و روانشناسی: سایت‌هایی که به مباحث تربیتی و روانشناسی کودکان و نوجوانان می‌پردازند و مقالات علمی و تجربی در این زمینه منتشر می‌کنند.